

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور واحد شیراز

پایان نامه

برای اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی
گروه علمی زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

بررسی آثار تغزلی در شاعران نیمایی با تأکید بر آثار پنج
شاعر (نیمای، شاملو، سهراب، اخوان و فروغ)

استاد راهنما :

دکتر قاسم سالاری

استاد مشاور :

دکتر سید مهدی خیراندیش

نگارش :

سمیه کاویانی

آبان

1388

دانشگاه پیام نور

تصویب پایان نامه/ رساله

پایان نامه تحت عنوان: بررسی آثار تغزلی در شاعران نیمایی با تأکید بر آثار پنج

شاعر (نیما، شاملو، سهراب، اخوان و فروغ)

که توسط سمیه کاویانی در مرکز شیراز تهیه و به هیئت داوران ارائه گردیده است مورد تأیید می باشد.

درجه ارزشیابی: عالی

نمره: 19

تاریخ دفاع: 1388/8/3

اعضای هیأت داوران:

امضاء	مرتبه علمی	هیأت داوران	نام و نام خانوادگی
	استادیار	استاد راهنما	۱- دکتر قاسم سالاری
	استادیار	استاد مشاور	۲- دکتر مهدی خیراندیش
	استادیار	استاد داور	۳- دکتر اسدا... جعفری
	مربی	نماینده تحصیلات تکمیلی	۴- شهرام دوکوهکی

تقدیم به: ذات پاک پروردگار

که انسان را فکرت آموخت و چراغ دل به نور جان برافروخت.

تقدیم به: نخستین خاستگاه اندیشه ام، معلّم زندگیم

پدر مهربانم

که بزرگی پرواز در آسمان اندیشه را اول بار در مکتب وی آموختم. هستی ام مدیون
خسته و پر مهرش که هرچه دارم از پرتو محبت اوست.

تقدیم به: تک گل آسمان باغ زندگیم

مادر عزیزم

که به دلگرمی و پشتیبانی او هرگز یأس و ناامیدی در دلم راه نیافت.

دیم به: گلهای اد زندگیم

خواهر و برادرانم

که تکیه گاه و پشتیبانم بودند.

سپاسگزاری

به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست
عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست

خدواندا به آن نام که تو خوانی و به آن صفت که تو چنانی، دریاب که می توانی. شکر تو را گویم که مرا یاری کردی و به من توان وامکان انجام رساندن این پژوهش را عطا نمودی.

لازم می دانم که مراتب سپاس خود را نثار همه ی کسانی کنم که هر کدام در بخشی از دوران تحصیل یاریگرم بوده اند.

استاد راهنمای بزرگووارم جناب دکتر قاسم سالاری که در مراحل مختلف این تحقیق مرا راهنمایی کردند.

استاد مشاور گرانقدرم جناب دکتر سید مهدی خیراندیش که الطاف خود را از من دریغ نکردند.

و همچنین از پدر بزرگووارم، برادرانم دکتر مجتبی کاویانی، مهندس احسان کاویانی، پسر خاله ام مهندس محسن کشتکار، آقای صادق نعمتی و دوست عزیزم خانم ستاره صفری، که در تهیه و تدوین این پژوهش یاریگرم بودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم و از خداوند میخوام که این عزیزان را پیوسته قرین سعادت و سلامت دارد و نامشان را جاوید گرداند.

چکیده:

تغزل در شعر فارسی جایگاه گسترده ای دارد که تا امروز ادامه یافته است. بررسی آثار تغزلی نیما، شاملو، اخوان، فروغ و سهراب سپهری به عنوان شاعران نیمایی در چهار فصل در پژوهش حاضر تدوین شده است. فصل اول که شامل مقدمه و کلیات می باشد. و فصل دوم به تعریف تغزل و سیر آن در شعر فارسی همراه با دلایل انتخاب شاعران مورد پژوهش آمده است. و فصل سوم به آثار تغزلی و جایگاه این پنج شاعر در تغزل معاصر می پردازد. و نتیجه گیری آخرین مبحث این پایان را در بر می گیرد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول	
1	1- کلیات
2	1-1- مقدمه
4	2-1- تعریف موضوع
5	3-1- سابقه ی پژوهش
6	4-1- اهمیت پژوهش
7	5-1- شیوه ی پژوهش
فصل دوم	
8	2- تغزل در شعر فارسی
9	1-2- مقدمه
9	2-2- تعریف تغزل و سیر غزلسرایی از آغاز تا معاصر
11	1-2-2- اولین غزل فارسی
14	2-2-2- انوری
15	3-2-2- ظهیر فاریابی
15	4-2-2- جمال الدین اصفهانی
16	5-2-2- سعدی
17	6-2-2- خاقانی
18	7-2-2- عطار
18	8-2-2- مولانا
20	9-2-2- حافظ
21	10-2-2- مکتب وقوع
22	11-2-2- سبک هندی
22	12-2-2- شعر دوره ی بازگشت
23	13-2-2- غزل مشروطه
28	3-2- تغزل معاصر
35	4-2- دلایل این پنج شاعر به عنوان شاعران نیمایی

40.....5-2- تقدم زمانى شاعران انتخاب شده.....

فصل سوم

41.....تغزل در شعر معاصر (نیماء، شاملو، سهراب، اخوان و فروغ)

42.....1-3- نیماء.....

42.....1-1-3- زندگینامه.....

43.....2-1-3- جایگاه نیماء در تغزل معاصر.....

45.....3-1-3- اشعار تغزلی نیماء.....

45.....1-3-1-3- افسانه.....

54.....2-3-1-3- هنگام که گریه می دهد ساز.....

56.....3-3-1-3- در بسته ام.....

59.....4-3-1-3- هنوز از شب.....

60.....5-3-1-3- فرق است.....

61.....6-3-1-3- تو را من چشم در راهم.....

63.....7-3-1-3- پی دارو چوپان.....

71.....2-3- شاملو.....

71.....1-2-3- زندگینامه.....

72.....2-2-3- جایگاه شاملو در تغزل معاصر.....

74.....3-2-3- اشعار تغزلی شاملو.....

74.....1-3-2-3- برای خون و ماتیک.....

78.....2-3-2-3- از زخم قلب آبائی.....

82.....3-3-2-3- ماهی.....

85.....4-3-2-3- باران.....

85.....5-3-2-3- باغ آینه.....

88.....6-3-2-3- شبانه.....

91.....7-3-2-3- من و تو.....

92.....8-3-2-3- سرود آنکس که از کوچه به خانه باز می گردد.....

95.....9-3-2-3- سرود برای سپاس و ستایش.....

96.....10-3-2-3- آیدا در آینه.....

101.....11-3-2-3- شبانه 2 (دوستش می دارم)

- 105..... 12-3-2-3- شبانه 10 (رود/قصیده بامدادی را)
- 108..... 13-3-2-3- غزلی در نتوانستن
- 111..... 14-3-2-3- شبانه (مرا/توایی سبب/نیست)
- 113..... 15-3-2-3- بر سرمای درون
- 114..... 16-3-2-3- فراقی
- 115..... 17-3-2-3- عاشقانه
- 119..... 3-3- سهراب
- 119..... 1-3-3- زندگینامه
- 120..... 2-3-3- جایگاه سهراب در تغزل معاصر
- 122..... 3-3-3- اشعار تغزلی سهراب
- 123..... 1-3-3-3- ریشه ات را بیاویز
- 124..... 2-3-3-3- غبار لبخند
- 125..... 3-3-3-3- آن برتر
- 126..... 4-3-3-3- شب هم آهنگی
- 128..... 5-3-3-3- نه به سنگ
- 128..... 6-3-3-3- و شکستیم و دویدم و فتادم
- 129..... 7-3-3-3- نیایش
- 132..... 8-3-3-3- صدای پای آب
- 133..... 9-3-3-3- مسافر
- 137..... 10-3-3-3- نشانی
- 139..... 11-3-3-3- همیشه
- 142..... 4-3- اخوان ثالث
- 142..... 1-4-3- زندگینامه
- 143..... 2-4-3- جایگاه اخوان در تغزل معاصر
- 146..... 3-4-3- اشعار تغزلی اخوان ثالث
- 146..... 1-3-4-3- یاد
- 148..... 2-3-4-3- لحظه
- 148..... 3-3-4-3- گرگ هار
- 152..... 4-3-4-3- لحظه ی دیدار

153.....	دریچه ها 5-3-4-3
154.....	غزل 3 6-3-4-3
157.....	غزل 4 7-3-4-3
158.....	غزل 6 7-3-4-3
163.....	فروع فرخزاد 5-3
163.....	زندگینامه 1-5-3
165.....	جایگاه فروع در تغزل معاصر 2-5-3
167.....	اشعار تغزلی فروع 3-5-3
167.....	انتقام 1-3-5-3
169.....	اندوه 2-3-5-3
171.....	گمگشته 3-3-5-3
174.....	گناه 4-3-5-3
175.....	رویا 5-3-5-3
179.....	سرود زیبایی 6-3-5-3
182.....	آن روزها 7-3-5-3
184.....	گذران 8-3-5-3
186.....	وصل 9-3-5-3
189.....	عاشقانه 10-3-5-3
192.....	معشوق من 11-3-5-3
195.....	فتح باغ 12-3-5-3
۱۹۹.....	ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد 13-3-5-3

فصل چهارم

204.....	نتیجه گیری
206.....	منابع و مأخذ

فصل اول

1- کلیات

1- کلیات

1-1- مقدمه

بشراز روزی که توانسته است عواطف و احساسات درونی خویش را با کلام خیال انگیز معاصر بیان کند، به گونه ای که هم در خود و هم در شنونده مقابل خویش نوعی هیجان و احساسات پدید بیاورد به طور ضمنی شعر سروده. شعر کلامی موزون و سرشار از عواطف و احساسات که دائماً در ذهن انسان حتی انسانهای کم ذوق ایجاد نوعی احساس لطیف پدید می آورد. بنابراین در زندگی که انسانها دچار فراز و نشیب های پی در پی می شده اند، مثلاً در جدایی ها یا مرگ عزیزان یا رویدادهای دیگری چه آن کسانی که از سواد نوشتن بهره مند بوده اند یا آن کسانی که از خواندن و نوشتن بی بهره بوده اند دائماً برای بیان احساسات درونی خویش زیر لب زمزمه می کرده اند یا آواز بلند یا سرود می خوانده اند. پس می توان گفت شعر همزاد بشر است و زمانی که بشر توانسته احساسات و عواطف خویش را با نوعی آهنگ بیان کند و به صورت عینی درآید شعر پدید آمده است. تاریخچه ظهور شعر یا به بیان دیگر آغاز شعرسرایي در عالم بویژه در کشور ما ایران بدرستی معلوم نیست و هیچ کس نمی تواند ادعا کند که شعر چه زمانی نزد مردم رواج یافته است. یکی از پایاترین قالب های شعر سنتی که هنوز به حیات خود ادامه می دهد قالب غزل است. اگر بپذیریم که روند غزلسرایي در قرن هفتم و هشتم، با شاعرانی چون سعدی و حافظ به اوج خود رسید، بعد از آن در تاریخ ادب فارسی این فرم شعری، تا قبل از روزگار ما چندان تحول عمیقی نیافت، از روزگار مشروطه به این سو است که ما شاهد ورود مفاهیم جدیدی در قالب غزل هستیم. شعر غنایی از گونه های اشعار غنایی است که در آن شاعر به بیان احوالات و عواطف

شخصی خود می پردازد. و در این پژوهش برآنیم که به بررسی آثار تغزلی در این پنج شاعر
نوپرداز (نیما، شاملو، سهراب، اخوان و فروغ) پردازیم.

1-2- تعریف موضوع

موضوع این پژوهش جستجویی است در آثار شاعران نیمایی برای یافتن آثار و نشانه هایی از تغزل شعر فارسی که آیا می توان در این شاعران آثار و نشانه های تغزل کلاسیک ادبیات فارسی را مشاهده کرد یا نه؟ در صورت مثبت بودن پاسخ این تغزل چه ویژگیهایی دارد. پژوهش حاضر به دنبال روشن ساختن این امر است.

1-3- سابقه ی پژوهش

هرچند درباره ی تک تک شاعران مورد بحث این پژوهش منابع و تحقیقات بسیاری وجود دارد. با مطالعه و خواندن این منابع و تصمیم گرفتم تحقیقی در مورد تغزل در آثار این پنج شاعر ارائه دهم.

تا آنجا که مقدور بود کوشش شد تا با مراجعه به پایگاه های اطلاعاتی و فهرست های راهنمای موجود در چند کتابخانه: از جمله کتابخانه ی میرزای شیرازی دانشگاه شیراز، کتابخانه ی آستان قدس رضوی، کتابخانه ی دانشگاه فردوسی مشهد، کتابخانه ی دانشگاه شهید بهشتی تهران سابقه ی پژوهش حاضر بررسی گردد نتیجه ی این مراجعات آشنایی با منابع زیر به عنوان پایه و بنیادی برای پژوهش حاضر بود.

اخوان ثالث، مهدی (م. امید) (1382)، صدای حیرت بیدار (گفتگوها)، زیر نظر مرتضی کافی، انتشارات مروارید در زمستان، چاپ دوم.

جلالی، بهروز (1377)، جاودانه زیستن، در اوج ماندن (فروغ فرخزاد)، انتشارات مروارید، چاپ سوم.

روزبه، محمدرضا (1379)، سیر تحول در غزل فارسی، انتشارات روزنه، چاپ اول.

زرقانی، سید مهدی (1387)، چشم انداز شعر معاصر ایران، نشر ثالث، چاپ سوم.

زرین کوب، حمید (1378)، چشم انداز شعر نو فارسی، انتشارات توس.

شفیعی کدکنی، محمدرضا (1382)، ادبیات فارسی، از عصر جامی تا روزگار ما، ترجمه حجت الله اصیل، چاپ دوم.

شمیسا، سیروس (1370)، سیر غزل در شعر فارسی، انتشارات فردوس، چاپ سوم.

1-4- اهمیت پژوهش

تحقیق در اینکه آیا تغزل شعر نو فارسی همان مضامین و مفاهیم تغزل ادبیات گذشته را دارد؟
غزل نو تأثیری در باروری تغزلات شاعران نوپرداز داشته است؟ و تغزل در آثار این پنج شاعر
بررسی شود و ببینیم چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با هم دارند و این شاعران چه جایگاهی در تغزل
دارند.

1-5- شیوه ی پژوهش

روش انجام تحقیق کتابخانه ای بوده که در ابتدا با مراجعه به کتابخانه منابع مربوط شناسایی، مطالعه و فیش برداری شد. پس از آن فصل های تحقیق مشخص گردید. سپس به طبقه بندی مطالب مطابق فصل بندی پرداخته شد و در پایان با توجه به فصل های مشخص شده، پایان نامه به شکل کنونی تدوین گشت.

فصل دوم

تغزل در شعر فارسی

2- تغزل در شعر فارسی

1-2- مقدمه

شعر فارسی از نیمه دوم قرن سوم با ظهور شاعرانی چون رودکی و معاصران او به شکل امروزی پا گرفت. از آن زمان تا آغاز قرن ششم که غزل رواج می گیرد عصر قصیده پردازان اسلوب خراسانی است. اکثر قصاید این سخنوران دارای تغزل یا تشبیب و نسیب است. تغزل در دوره غزنوی با اشعار عنصری و فرخی و منوچهری به کمال خود رسید در حالی که غزل در مراحل بسیار ابتدایی بود و سپس تحول خود را همراه با تحول قصیده ادامه داد که جریان آن به موضوع این پژوهش مربوط نمی شود. پیش از پرداختن به تغزل شاعران معاصر ناگزیر از بیان مختصری از سیر غزل در شعر فارسی هستیم.

2-2- تعریف تغزل و سیر غزل سرایی از آغاز تا دوران معاصر

چنانکه به ذهن هر آشنای ادبیات می آید، «تغزل» اصطلاحی است ماخوذ از ادبیات گذشته و شعر سنتی، توضیح صحیح و روشن ما از این اصطلاح زمانی درست می نماید که آن را در پیوند با اصطلاح «غزل» و تحول آن در شعر گذشته، بررسی شود. بدین معنی که تعریف «تغزل» جدای از تعریف «غزل» امری ناممکن به نظر می رسد. این نکته را از آن جهات می گوئیم که «تغزل» آغاز قصاید را نیز گاهی «غزل»، «تشبیب»، «نسیب» نیز خوانده اند. استاد جلال الدین همایی «غزل» را اصالتاً اشعار عاشقانه ای دانسته است که در «علاوه بر وزن عروضی دارای اوزان ایقاعی¹» نیز بوده و آن را مرادف با «قول» و «تصنیف» گرفته است.

¹ - هم آهنگ ساختن آوازها، پست کردن سرود گوی آواز را و راست کردن آن.